

УДК 351.713: 339.543(477)
DOI <https://doi.org/10.32782/klj/2023.2.12>

Федотов О. П.,

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри морського та митного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

Назарко А. А.,

аспірант кафедри морського та митного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ІНСТРУМЕНТАЛЬНА СПЕЦИФІКА ВПРОВАДЖЕННЯ ПРОЦЕСІВ ЦИФРОВОГО РОЗВИТКУ, ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ТА ЦИФРОВІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ МИТНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Анотація. У статті проаналізовано специфіку впровадження процесів цифрового розвитку, цифрової трансформації та цифровізації Державної митної служби України та її територіальних підрозділів. Досліджено правові норми, якими врегульовано питання цифрової трансформації Державної митної служби України та її територіальних підрозділів з метою забезпечення якісно нових зручних та прискорених процесів митної справи в Україні. Проаналізовано сформульовану на нормативному рівні тенденцію щодо виконання Україною взятих на себе міжнародно-правових зобов'язань Державної митної служби та її територіальних підрозділів. Зазначено, що на теперішній час нові підходи щодо діяльності митних органів на шляху масштабної модернізації та розвитку ІТ-складової Державної митної служби України та її територіальних підрозділів у цілому визначено. Встановлено, що реалізація відповідних заходів повинна проводитися за допомогою своєчасних коректив національного законодавства. Тільки так можна досягти ефективних результатів у реформаторській діяльності в галузі митної справи. Акцентовано увагу на тому, що тенденції світового розвитку в умовах цифровізації встановлюють все нові завдання щодо забезпечення функціонування сучасних, доступних, керованих і кібербезпечних електронних інформаційних систем, які працюють відповідно до ключових принципів ефективності інформаційного забезпечення митної справи. Окреслено напрями подальшого впровадження процесів цифрового розвитку, цифрової трансформації та цифровізації Державної митної служби України та її територіальних підрозділів відповідно до європейських та міжнародних вимог в умовах цифрової стратегії розвитку суспільства.

Встановлено, що ключова відмінність цифрового розвитку, цифрової трансформації та цифровізації зводиться не лише до використання цифрових та інформаційно-комунікативних комп'ютерних технологій, які властиві також інформаційній парадигмі розвитку, а й до докорінного перетворення усіх сфер розгортання управлінських процесів на базі новітніх цифрових технологій. Як релевантний наслідок новацій – в Україні почала формуватися нова кіберфізична система, в якій усі елементи та учасники, безперервно взаємодіючи між собою, забезпечують постійну оптимізацію інтегрованої ІТ-системи.

Ключові слова: *автоматизована система, інформаційні технології, територіальні органи Державної митної служби України, Державна митна служба України, митний орган, цифрова трансформація, цифровий розвиток, цифровізація.*

Fedotov O. P., Nazarko A. A. Instrumental specifics of the implementation of digital development, digital transformation, and digitalization of the State Customs Service of Ukraine

Abstract. The article analyses the specifics of the implementation of the processes of digital development, digital transformation, and digitalization of the State Customs Service of Ukraine and its territorial subdivisions. The author examines the legal provisions regulating the digital transformation of the State Customs Service of Ukraine and its territorial subdivisions to ensure qualitatively new convenient and accelerated customs processes in Ukraine. The author analyses the tendency formulated at the regulatory level concerning Ukraine's fulfilment of its international legal obligations by the State Customs Service and its territorial subdivisions. It is noted that at present, new approaches to the activities of customs authorities on the way to large-scale modernization and development of the IT component of the State Customs Service of Ukraine and its territorial subdivisions have been generally defined. It is established that the implementation of the relevant measures should be carried out with the help of timely amendments to national legislation. This is the only

way to achieve effective results in reform activities in the field of customs. The author emphasizes that the trends of global development in the context of digitalization set new challenges for ensuring the functioning of modern, accessible, manageable, and cyber-secure electronic information systems, which operate under the key principles of efficiency of information support for customs. The author outlines the directions for further implementation of the processes of digital development, digital transformation, and digitalization of the State Customs Service of Ukraine and its territorial subdivisions following European and international requirements in the context of the digital strategy of social development.

It is established that the key difference between digital development, digital transformation, and digitalization is not only the use of digital and information and communication computer technologies, which are also inherent in the information paradigm of development but also a radical transformation of all areas of deployment of management processes based on the latest digital technologies. As a relevant consequence of innovations, a new cyber-physical system has begun to form in Ukraine, in which all elements and participants, continuously interacting with each other, ensure the continuous optimization of the integrated IT system.

Key words: *automated system, information technology, territorial bodies of the State Customs Service of Ukraine, State Customs Service of Ukraine, customs authority, digital transformation, digital development, digitalization.*

Вступ. В умовах глобальних трансформаційних перетворень, впливу пандемічних викликів та загроз на шляху утвердження України у світі як сильної та авторитетної європейської держави, здатної забезпечити сприятливі зовнішні умови для стійкого розвитку і реалізації свого потенціалу, економіки та українського суспільства [35], ключову роль відіграє рівень цифровізації державного управління загалом та рівень цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації Державної митної служби України та її територіальних підрозділів, зокрема. Між тим, комплексна оцінка законодавчих новацій щодо використання ефективних технологій інформатизації митних органів держави з метою створення сприятливих умов для переміщення товарів через державний кордон шляхом спрощення, пришвидшення та вдосконалення процедур митного оформлення та митного контролю, свідчить про наявність ряду не тільки позитивних практик, але й проблемних питань, які потребують нагального вирішення. У контексті наведеного слід вказати, що попри сучасні тенденції, на теперішній час існує нагальна потреба у вдосконаленні технологічного, інституційного та інфраструктурного напрямку реформування митних органів держави, активізації процесів діджиталізації митної політики України, а також аналізу безпекових, фінансових та економічних ефектів цифрових трансформацій митних процедур.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій. Проблемам, що є важливими як

у теоретичному, так і в практичному аспектах для осмислення предмету дослідження, приділяли увагу у своїх працях такі вчені та практики митної галузі: Г.І. Башнянин, Є.Р. Бенькович, К.І. Беляков, І.Г. Бережнюк, Н.А. Білова, О.П. Гребельник, А.Г. Дідук, Є.В. Додін, О.О. Зотенко, Л.М. Івашова, О.В. Карпенко, С.В. Ківалов, В. Ф. Коломієць, Е.Я. Кольман, В.Т. Комзюк, Б.А. Кормич, Г.М. Красноступ, Ю.Д. Кунєв, С.Г. Левченко, А.Б. Лялька, В.П. Науменко, П.В. Пашко, В.Л. Петрушенко, Є.В. Петров, П.Я. Пісний, Д.В. Приймаченко, К.К. Сандровський, С.С. Терещенко, Г.С. Третьяк, С.А. Трофімов, Р.М. Шевчук, С.Л. Яценко та інші.

При цьому, проаналізувавши науковий масив щодо досліджуваної тематики, можемо зазначити, що жодним із дослідників не було приділено достатньої уваги проблематиці інструментальної специфіки впровадження процесів цифрового розвитку, цифрової трансформації та цифровізації Державної митної служби України та її територіальних підрозділів. Справа в тому, що переважна більшість теоретичних напрацювань зачіпає тільки загальні питання «впровадження процесів цифрового розвитку, цифрової трансформації та цифровізації», і тільки незначна кількість досліджень є конкретними та вузькоспецифічними. У той же час, переважна більшість наукових доробок має тільки теоретичне значення, адже процес масштабної модернізації та розвитку ІТ-складової Державної митної служби України та її територіальних підрозділів, що розпочався, зокрема,

в межах реалізації Концепції створення багатофункціональної комплексної системи «Електронна митниця» [39], продовжився в межах Стратегічного плану цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації Державної митної служби України та її територіальних підрозділів [34] та формально триває досі, є підосновою ряду новітніх змін, пов'язаних не тільки зі створенням сучасної інформаційної інфраструктури митних органів шляхом запровадження нових ІТ рішень для модернізації сервісів та процесів роботи митних органів безпосередньо, а й у цілому з докорінною зміною національної митної системи. Адже ключова відмінність цифрового розвитку, цифрової трансформації та цифровізації зводиться не лише до використання цифрових та інформаційно-комунікативних комп'ютерних технологій, які властиві також інформаційній парадигмі розвитку, а й до докорінного перетворення усіх сфер розгортання управлінських процесів на базі новітніх цифрових технологій. Як релевантний наслідок новацій – в Україні почала формуватися нова кіберфізична система, в якій усі елементи та учасники, безперервно взаємодіючи між собою, забезпечують постійну оптимізацію інтегрованої ІТ-системи. А отже, теоретична та практична значимість проведеного дослідження не викликає сумнівів.

Метою статті є дослідження інструментальної специфіки впровадження процесів цифрового розвитку, цифрової трансформації та цифровізації Державної митної служби України та її територіальних підрозділів на сучасному етапі.

Виклад основного змісту. Як відомо, хронологічно запровадження митних інформаційних технологій в Україні розпочалося у 1992 році. Так, у Державній митній службі України з 1992 року створено Єдину автоматизовану інформаційну систему (ЄАІС), яка об'єднала у собі всі програмно-технічні складники, необхідні для автоматизації процесів митного оформлення та контролю. При цьому, діюча в її складі автоматизована система митного оформлення «Інспектор» охопила усі процеси митного контролю як усередині країни, так і на митних кордонах [15]. До складу Єдиної автоматизованої інформаційної системи мит-

них органів зараховано такі елементи: автоматизовану інформаційну систему «Центр»; автоматизовану систему митного оформлення (АСМО); відомчу телекомунікаційну мережу митних органів, що забезпечує інформаційний обмін між елементами Єдиної автоматизованої інформаційної системи; локальні обчислювальні мережі митних органів, спеціалізованих митних установ та організацій; сукупність програмних та апаратних засобів поштової системи та відповідних поштових клієнтів Державної митної служби України з доступом до мережі Інтернет, що задіяна в процесі електронного митного декларування, у реалізації механізму «єдиного вікна», є невід'ємною складовою частиною Єдиної автоматизованої інформаційної системи Державної митної служби України та створюється для автоматизації обміну інформацією між структурними підрозділами апарату Державної митної служби України, митницями Державної митної служби України, Департаментом спеціалізованої підготовки та кінологічного забезпечення Державної митної служби України та Спеціалізованою лабораторією з питань експертизи та досліджень Державної митної служби України, а також для листування й обміну інформацією з органами державної влади, іншими юридичними та фізичними особами, організаціями іноземних держав тощо [24]; адміністративно-правову інформаційну підсистему, що забезпечує управління митними органами на всіх рівнях, контроль і дотримання законності під час здійснення митної справи; підсистему інформаційного забезпечення; систему електронного документообігу Державної митної служби України, що забезпечує автоматичне пересилання, реєстрацію та оброблення документів у митних органах, спеціалізованих митних установах та організаціях, контроль над їх виконанням, ведення електронного архіву документів; комплексну систему захисту інформації, яка повинна забезпечувати захист державних інформаційних ресурсів в автоматизованих системах, що входять до складу Єдиної автоматизованої інформаційної системи митних органів, за допомогою впровадження комплексу технічних, програмних, криптографічних, організаційних та інших заходів і засобів комплексної

системи захисту інформації, спрямованих на забезпечення конфіденційності, цілісності, доступності, керованості інформації; підсистему криптографічного захисту інформації, яка повинна забезпечувати захищений обмін даними між інформаційними системами та автоматизованими робочими місцями структурних підрозділів Державної митної служби України; систему електронного цифрового підпису Державної митної служби України, що становить автоматизовану систему, призначену для технологічного забезпечення надання послуг електронного цифрового підпису в електронному документообігу користувачів Єдиної автоматизованої інформаційної системи митних органів [21].

З прийняттям у 2006 році Концепції створення, впровадження і розвитку системи електронного декларування товарів, започатковано необхідні умови для використання цифрових та інформаційних технологій електронного документообігу з допомогою електронного цифрового підпису, який на основі відповідного програмного забезпечення дав змогу оптимізувати процеси електронного декларування між митними органами держави та суб'єктами ЗЕД [26]. Зазначимо, що правові засади застосування електронного цифрового підпису в електронних документах на теперішній час закріплено у положеннях Закону України «Про електронні довірчі послуги» та технологічно реалізуються шляхом надання електронних довірчих послуг відповідно до зазначеного Закону [18].

Черговим кроком активізації електронного декларування стало затвердження Концепції створення багатофункціональної комплексної системи «Електронна митниця», якою започатковано розроблення сучасної технологічної структури, що забезпечувала би процеси централізованого моніторингу й управління центральною та резервною базами даних Державної митної служби України, технічними структурами зв'язку, серверами, робочими станціями, якими обладнані автоматизовані робочі місця посадових осіб митних органів, іншим телекомунікаційним обладнанням, а також системами, які дають змогу здійснювати управління технічними засобами митного контролю [39].

Важливим кроком стало прийняття Концепції інтегрування системоутворюючих компонентів технічних та спеціальних засобів митного контролю з автоматизованою системою митного оформлення Державної митної служби України. Згідно з цим програмним документом, встановлено мету, ключові цілі та пріоритетні заходи інтегрування системоутворюючих компонентів технічних і спеціальних засобів митного контролю та автоматизованої системи митного оформлення, окреслено базові засади інформаційно-телекомунікаційного, кадрового та спеціального технічного забезпечення Єдиної автоматизованої інформаційної системи [31].

Також варто звернути увагу на те, що автоматизована система управління ризиками (шляхом здійснення автоматизованого контролю із застосуванням системи управління ризиками) та/або посадові особи митних органів на підставі результатів застосування системи управління ризиками (шляхом здійснення комбінованого та/або неавтоматизованого контролю із застосуванням системи управління ризиками) обирають форми та обсяги митного контролю за результатами аналізу та оцінки ризиків у конкретному випадку переміщення товарів, транспортних засобів через митний кордон України. При цьому формується перелік митних формальностей, визначених за результатами застосування інструментів з управління ризиками. Зазначимо, що під час застосування Автоматизованої системи управління ризиками або іншої інформаційної системи Єдиної автоматизованої інформаційної системи для митного контролю та/або митного оформлення товарів, транспортних засобів Перелік митних формальностей формується за допомогою інформаційних технологій, за результатами автоматизованого контролю із застосуванням системи управління ризиками, а також доповнюється/змінюється за результатами проведення комбінованого та/або неавтоматизованого контролю із застосуванням системи управління ризиками шляхом оцінки ризику відповідно до документальних профілів ризику, орієнтувань, переліків індикаторів ризику, методичних рекомендацій, у тому числі за результатами аналізу поданих

для митного контролю документів (їх копій), відомостей, результатів застосування технічних засобів митного контролю, а також на підставі вимог нормативно-правових актів, що регулюють порядок проведення митного контролю та/або митного оформлення товарів, транспортних засобів [29].

Однак, як видається, найважливішим етапом (на теперішній час) запровадження електронного документообігу та електронного декларування стало саме прийняття та набрання чинності 01.06.2012 року Митного кодексу України (від 13.03.2012 року № 4495-VI) [7], а також прийняття ряду підзаконних актів, зокрема, Постанови Кабінету Міністрів України «Питання, пов'язані із застосуванням митних декларацій» [8], наказу Міністерства фінансів України «Про затвердження Порядку виконання митних формальностей при здійсненні митного оформлення товарів із застосуванням митної декларації на бланку єдиного адміністративного документа» [26] та наказу Міністерства фінансів України «Про затвердження Порядку заповнення митних декларацій на бланку єдиного адміністративного документа» [27].

Серед вагомих новацій Митного кодексу України (від 13.03.2012 року № 4495-VI) [7] – більш детальне регламентування, порівняно із попередніми Митними кодексами, питання інформаційних технологій та електронних інформаційних ресурсів у митній справі [7, Глава 5]. Серед іншого – прописано застосування електронних документів та електронного документообігу в митній справі, а також вперше запроваджено механізм «єдиного вікна». Окрім зазначеного, Митний кодекс України 2012 року визначив правовий статус електронної митної декларації та доданих до неї документів, а також запровадив електронний цифровий підпис в митній справі. І саме завдяки впровадженню вказаних новел з 2012 року почалися масовий перехід декларування в електронний формат та активізація електронного документообігу.

Варто вказати, що фактично саме Державна митна служба України стала флагманом в питанні масового запровадження електронного документообігу, розпочинаючи цю справу майже з нуля: на той час в інших орга-

нах державної влади чогось подібного запроваджено не було, а тому вирішення вказаного питання за аналогією було неможливим. Зрозуміло, що перед митною службою постало ряд викликів як організаційного, так і технічного характеру, при чому виклики технічного характеру були більш вагомими: масовий перехід на електронне декларування потребував значного збільшення кількості оргтехніки, розширення сховищ для зберігання сканованих копій документів, збільшення пропускної спроможності існуючих та створення нових каналів зв'язку, налагодження систем криптографічного захисту, синхронізації програмного забезпечення тощо. При цьому, на певному етапі запровадження електронного декларування з'ясувалося і те, що використання старих робочих комп'ютерів є технічно неможливим (через деякі особливості криптографічного захисту), що потребувало практично одномоментного оновлення значної кількості робочих комп'ютерів.

Між тим, варто відзначити і важливість питання захисту інформації, що використовується в митних органах, від несанкціонованого доступу сторонніх осіб. Адже митні органи використовують інформаційні ресурси, які за своєю природою є закритими, без доступу до загальної інтернет-мережі. При цьому, для обміну інформацією з декларантами, іншими державними органами створено окремий, надійно захищений канал зв'язку. Свою надійність та ефективність вказаний захист довів як під час наймасовішої в історії України кібератаки на державні органи (сумновідомий вірус "PETYA-A" – червень 2017 року, так і під час інших кібератак. Показово, що за весь час не сталося жодного масштабного збою в роботі інформаційних ресурсів митних органів, а випадків масового витоку інформації з обмеженим доступом – не зафіксовано. У вказаному аспекті варто згадати особу, яка стала основоположником та одним із творців програмно-інформаційного комплексу «Автоматизована система митного оформлення «Інспектор»», та яка наразі очолює один з підрозділів Департаменту з питань цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації Держмислужби – Івашковича Олександра Михайловича. Адже саме завдяки його

праці інформаційні ресурси митних органів набули сучасного вигляду та змісту.

Ще одним вагомим кроком стало введення з 10.06.2010 року з метою вдосконалення автоматизованого ведення інформації в Єдиній автоматизованій інформаційній системі Державної митної служби України в постійну експлуатацію програмно-інформаційного комплексу «Інформаційно-пошукова система обробки та аналізу цінової інформації при визначенні митної вартості товарів, що переміщуються через митний кордон України» [16]. Вказаний програмно-інформаційний комплекс формує інформаційний масив, який складається із відповідних граф електронних копій митних декларацій, що стосуються митної вартості товарів. При цьому, доступ до вищевказаного програмно-інформаційного комплексу мають лише посадові особи митних органів, які відповідно до посадових обов'язків здійснюють контроль за правильністю визначення митної вартості товарів.

Слід зазначити, що питання використання посадовими особами митних органів України цінової інформації передбачено Митним кодексом України, Методичними рекомендаціями щодо роботи посадових осіб митних органів з аналізу, виявлення та оцінки ризиків при здійсненні контролю за правильністю визначення митної вартості товарів, які переміщуються через митний кордон України, затверджених наказом Державної митної служби України від 01.07.2021 р. № 476 [20].

Необхідно акцентувати увагу і на тому, що до прийняття Закону України від 15.08.2022 року № 2510-IX [17] в низці норм Митного кодексу України містилася лише згадка про інформаційні технології, які застосовувалися в митній справі, їх сутність в жодному випадку не розкривалася, а лише було визначено, що митна справа здійснюється з використанням інформаційних технологій, у тому числі заснованих на інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних системах, і засобів їх забезпечення, що функціонують на національному та/або міжнародному рівні. При цьому, впровадження інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних систем здійснюється відповідно до міжна-

родних стандартів та стандартів України [7] (в ред. від 30.09.2022 р.). Разом із тим, прийнятим Законом України від 15.08.2022 року № 2510-IX «Про внесення змін до Митного кодексу України та інших законів України щодо деяких питань виконання глави 5 розділу IV Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони» положення Митного кодексу України приведено у відповідність європейському законодавству, зокрема, стосовно транзиту, тимчасового зберігання, гарантій, запроваджено європейську систему прийняття рішень митних органів, процедуру розгляду скарг та їх адміністративного оскарження, процедуру кінцевого використання, запроваджено можливість користуватися спрощеннями підприємствами з від'ємними чистими активами та пониженими показниками платоспроможності для критерію «стійкий фінансовий стан» [17]. Видається, окрім запровадження цілої низки переваг та спрощень, вказані зміни сприятимуть дієвому зворотньому зв'язку між суб'єктами ЗЕД та митницею. Разом із тим, такі зміни несуть низку викликів для Державної митної служби України та її територіальних підрозділів, зокрема, реінжиніринг внутрішніх процесів та створення нової організаційної структури.

Окреслюючи динаміку виконання Угоди між Україною і ЄС, слід вказати, що вагомим кроком щодо виконання зобов'язань України відповідно до Угоди про асоціацію з ЄС стало приєднання України до Конвенції про процедуру спільного транзиту [5], Конвенції про спрощення формальностей у торгівлі товарами [6] та приведення національного законодавства у відповідність до митного законодавства ЄС. При цьому, впровадження Україною режиму спільного транзиту на базі комп'ютеризованої транзитної системи New Computerised Transit System (NCTS), Програми авторизованого економічного оператора (АЕО) та створення нових ІТ інструментів, стали ключовими тенденціями цифровізації, яка ґрунтується на впровадженні європейських діджитал-практик у повсякденну діяльність Державної митної служби України та її територіальних підрозділів.

Зазначимо, що приєднання України до міжнародного застосування комп'ютеризованої транзитної системи New Computerised Transit System у симбіозі з реінжинірингом систем митних спрощень та Програми авторизованого економічного оператора забезпечує швидке проходження товарів через митницю в режимі спільного транзиту, що є особливо актуальним в реаліях сьогодення. Слід вказати, що перевагою використання одного транзитного документу в межах Конвенції про процедуру спільного транзиту є можливість обміну митною інформацією кожною із 36 країн у режимі реального часу. Вказане дозволяє забезпечувати належний контроль за транзитними переміщеннями товарів на кожному етапі перевезення, зменшити затримки вантажів на кордоні через зростання ефективності здійснення аналізу ризиків та визначення переліку необхідних контрольних процедур щодо товарів ще до їх прибуття на митний кордон України, зменшити вартість митних процедур, сформувані безпечні ланцюги постачання товарів, надати суттєві спрощення митних формальностей для підприємств з високим ступенем довіри.

Між тим, створення програмного забезпечення підсистеми обробки ризиків автоматизованої системи управління ризиками 2.0 (ASUR 2.0-RES) та підсистеми управління ризиками автоматизованої системи управління ризиками 2.0 (ASUR 2.0-RMS) забезпечено у 2021 році за кошти міжнародної технічної допомоги [9; 36]. Видається, оновлена автоматизована система управління ризиками 2.0 дозволяє перевести значну частину даних в цифровий формат, а процесів – в режим он-лайн; негайно з'ясувати джерела ризиків, що призвели до генерації митних формальностей, миттєво оцінити ефективність роботи профілів ризиків, а при необхідності – своєчасно оновити профіль або припинити його дію. Поряд із цим, інтегрованим з системою NCTS є і функціонал системи митного оформлення (АСМО 2.0) [10; 35]. Необхідно поставити наголос на тому, що з 29 травня 2023 року в дослідну експлуатацію було введено автоматизовану систему митного оформлення «Центр» Єдиної автоматизованої інформаційної системи митних

органів, яка згодом, замінить в промисловій (постійній) експлуатації автоматизовану систему митного оформлення «Інспектор», яка використовується та експлуатується митними органами з 2007 року. До автоматизованої системи митного оформлення «Центр» належать введені в дослідну експлуатацію програмно-інформаційні комплекси «Митне оформлення міжнародних поштових та експрес-відправлень», «Митний реєстр об'єктів права інтелектуальної власності», «Авторизований економічний оператор», «Реєстр митних брокерів», «Гарантії», «Облік заяв про переміщення трун з тілами (урн з прахом) чи останків померлих» та модуль «Реєстр податкових повідомлень-рішень» [2].

Слід вказати, що, як правило, NCTS є обов'язковою для застосування країнами-учасницями ЄС при здійсненні митних процедур, які стосуються зовнішнього та внутрішнього транзиту. При цьому, з початком міжнародного застосування NCTS в Україні, у підприємств поки залишається можливість за власним вибором використовувати або процедуру спільного транзиту (NCTS), або національну систему контролю доставки товарів. Після приведення національного законодавства у відповідність до європейських правил, NCTS має стати єдиною системою для контролю транзитних переміщень вантажів.

Говорячи безпосередньо про специфіку впровадження процесів цифрового розвитку, цифрової трансформації та цифровізації Державної митної служби України та її територіальних підрозділів на сучасному етапі, слід вказати, що з метою реалізації вимог постанови Кабінету Міністрів України від 12.05.2021 року № 462 [30], Державною митною службою України видано накази: «Про введення в дослідну експлуатацію інтерфейсу доступу до знеособленої інформації для статистичних цілей та інформації щодо конкретних експортно-імпортних операцій» [11]; «Про затвердження Положення про інтерфейс доступу до знеособленої інформації для статистичних цілей та інформації щодо конкретних експортно-імпортних операцій» [22]; «Про затвердження Положення про модуль управлінської аналітики» [23]; «Про особливості визначення ризику

розкриття конфіденційної інформації та здійснення заходів знеособлення зведеної інформації для статистичних цілей, аналітичної інформації, інформації щодо конкретних експортно-імпортних операцій, інформації щодо загальних питань роботи митного органу та інформації, яка стосується правопорушень» [33]. Зазначимо, що фактичне оприлюднення знеособленої інформації щодо конкретних експортно-імпортних операцій, включаючи інформацію, що стосується митної вартості товарів, розпочато з 16.06.2021 року.

У рамках доопрацювання програмного продукту «Офіційний портал Державної митної служби України», на теперішній час забезпечено створення умов для передачі центральними органами виконавчої влади дозвільних документів виключно через Єдиний державний інформаційний веб-портал «Єдине вікно для міжнародної торгівлі» та їх використання під час митного контролю та митного оформлення [38]. Відповідно до наказу Державної митної служби України від 16.02.2021 р., в дослідну експлуатацію введено програмний продукт «Єдиний державний інформаційний веб-портал «Єдине вікно для міжнародної торгівлі», у складі якого розроблено функціонал програмно-інформаційного комплексу «Митний реєстр ОПІВ (об'єктів права інтелектуальної власності)» [13].

На виконання вимог постанови Кабінету Міністрів України від 01.03.2022 року № 174 «Деякі питання пропуску гуманітарної допомоги через митний кордон України в умовах воєнного стану» [3], Державною митною службою України також розроблено систему електронного декларування вантажів гуманітарної допомоги. На теперішній час особи, які ввозять в Україну гуманітарну допомогу, мають можливість створити е-декларацію для гуманітарного вантажу в Особистому кабінеті на Єдиному державному інформаційному веб-порталі «Єдине вікно для міжнародної торгівлі». Для цього таким особам необхідно ідентифікуватися за допомогою особистого кваліфікованого електронного підпису (КЕП) або будь-яким із засобів Інтегрованої системи електронної ідентифікації. Також на офіційному сайті Офісу Президента України спільними зусиллями ІТ підроз-

ділу Офісу Президента та Державної митної служби України створено електронний сервіс «Державна система гуманітарної допомоги», за допомогою якого е-декларацію для гуманітарного вантажу можна подати заздалегідь з будь-якої країни світу, у тому числі, і нерезидентам. Крім того, Державною митною службою України розроблено програмне забезпечення для впровадження інформаційного обміну з Офісом Президента України та Міністерством економіки України, яке дає змогу зазначеним вище органам влади України в режимі реального часу отримувати актуальну інформацію стосовно ввезення на митну територію вантажів з гуманітарною допомогою.

На теперішній час розроблено та введено в дослідну експлуатацію програмно-інформаційний комплекс «Реєстр митних брокерів», що включає реалізацію механізму подання заяв про надання, переоформлення, анулювання та зупинення дії дозволу на провадження митної брокерської діяльності через особистий кабінет Єдиного державного інформаційного веб-порталу «Єдине вікно для міжнародної торгівлі» та автоматичний розгляд окремих їх типів, а також реалізацію інструментів ведення «Реєстру митних брокерів» в Єдиній автоматизованій інформаційній системі [14].

З метою впровадження у митній справі новітніх, багатофункціональних, інформаційно-телекомунікаційних систем, що базуються на сучасних підходах у сфері інформаційних технологій, цифрових трансформацій і цифровізації, розроблено модуль «Реєстр податкових повідомлень-рішень» Єдиної автоматизованої інформаційної системи», якого введено в експлуатацію [12].

Щодо питання підтримки та розвитку АСМО «Інспектор», то на теперішній час впроваджено Модуль супроводження автоматичного випуску митних декларацій та Модуль супроводження пільгового митного оформлення автомобілів. Разом із тим, наразі також реалізовано механізм повернення коштів з бюджету через електронні заяви та проведено доопрацювання функціоналу «Єдине вікно для міжнародної торгівлі» для контролюючих органів. При цьому, додатково

реалізовано механізм отримання чотирьох типів нових дозвільних документів: від Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів, а також документів від Міністерства аграрної політики України.

У процесі дослідження проблематики впровадження процесів цифрового розвитку, цифрової трансформації та цифровізації Державної митної служби України та її територіальних підрозділів, варто звернути увагу і на питання інформаційного обміну Державної митної служби України та її територіальних підрозділів з іншими державними структурами. Так, на теперішній час Державна митна служба України отримала статус суб'єкта електронної взаємодії з єдиною інформаційною системою Міністерства внутрішніх справ та запровадила обмін інформацією з Національною поліцією України через єдину інформаційну систему Міністерства внутрішніх справ. Крім того, проведено технічні роботи щодо підключення до системи електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів (Trembita).

Показово, що відповідно до Положення про порядок функціонування окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, затвердженого рішенням Вищої ради правосуддя від 17.08.2021 року № 1845/0/15-21, інструментом, який забезпечує автоматизацію процесів діяльності в системі правосуддя, включаючи документообіг, автоматизований розподіл справ, обіг документів між судом та учасниками судового процесу, фіксування судового процесу та участь учасників судового процесу у судовому засіданні в режимі відеоконференції та інші потреби користувачів, є Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система (ЄСІТС). При цьому, відповідно до п. 10 вказаного Положення, адвокати, нотаріуси, приватні виконавці, судові експерти, державні органи та органи місцевого самоврядування, суб'єкти господарювання державного та комунального секторів економіки реєструють свої офіційні електронні адреси в ЄСІТС в обов'язковому порядку [25].

Разом із тим, чинним процесуальним законодавством України (ч. 6 ст. 6 Господарського

процесуального кодексу України [1], ч. 6 ст. 18 Кодексу адміністративного судочинства України [4], ч. 6 ст. 14 Цивільного процесуального кодексу України [40]) також визначено перелік суб'єктів, для яких встановлено обов'язок зареєструвати офіційні електронні адреси в ЄСІТС для пришвидшення та спрощення комунікації між судом та учасниками судових процесів, до яких віднесено, серед інших, і державні органи та органи місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання державного та комунального секторів економіки. Таким чином, митні органи зобов'язані зареєструвати офіційні електронні адреси в ЄСІТС з метою сприяння забезпеченню автоматизації процесів діяльності в системі правосуддя, розвитку електронного судочинства з урахуванням світових стандартів у галузі інформаційних технологій, його інтегрування в національну інфраструктуру електронного врядування через, зокрема, впровадження сучасного електронного діловодства в суді, електронного ведення справ, електронних комунікацій із судом, кабінету судді та кабінету учасника процесу. При цьому, видається, проблема щодо зволікання у реєстрації офіційної електронної адреси пов'язана із тим, що чинне процесуальне законодавство України не містить достатніх важелів та стимулів.

Хотілось би підкреслити і те, що з метою забезпечення належного супроводження судових справ Державною митною службою України визначено можливість використання посадовими особами територіальних органів Державної митної служби України Аналітично-правової системи ZakonOnline, яка є актуальним джерелом юридичної інформації, універсальним юридичним порталом, що поєднує функціонал Єдиного державного реєстру судових рішень, офіційного порталу Верховної Ради України та інших ресурсів, доступним 24/7. Зазначимо, що в Аналітично-правовій системі ZakonOnline пошук документів здійснюється за двома основними типами: пошук з використанням спеціальних знаків та логічних операторів – звичайний пошук за ключовими словами, але з певними удосконаленнями, які полягають у використанні знаків та логічних операторів; пошук

з використанням спеціальних фільтрів – пошук за ознаками, яким має відповідати шуканий документ. При цьому, доступ до Програми надається за доменним ім'ям customs.gov.ua та може використовуватися всіма працівниками територіальних органів Державної митної служби України [32].

Одним із важливих інструментів реалізації ефективної державної митної політики стала комунікаційна діяльність Державної митної служби України, якої спрямовано на покращення іміджу Державної митної служби України шляхом запровадження системних комунікацій, налагодження ефективного діалогу між державою та громадянськістю, підвищення рівня довіри до Державної митної служби України, формування пріоритетних напрямів комунікації з її цільовими аудиторіями та реалізацію Державною митною службою України покладених на неї завдань і функцій, зокрема імплементації процесу реформування.

При цьому, важливим інструментом для ефективної реалізації комунікаційної діяльності Державної митної служби України є створення та затвердження комунікаційної стратегії Державної митної служби України – комплексу взаємопов'язаних заходів, які розробляються та реалізуються з метою створення і підтримки постійних зв'язків між Державною митною службою України та її цільовими аудиторіями для формування позитивного іміджу та добросесної репутації шляхом інформування про свою діяльність, зокрема, висвітлення результатів реформування Державної митної служби України. Комунікаційна стратегія визначає алгоритм дій з метою протистояння кризовим ситуаціям, нівелювання інформації, яка може негативно вплинути на репутацію та діяльність Державної митної служби України і її працівників, а також підриває довіру до митних органів з боку громадськості та суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. Разом із тим, дотримання Комунікаційної стратегії передбачає: забезпечення присутності

Державної митної служби України в інформаційному просторі шляхом створення власних новин (не менше 3–4 новин на тиждень); сприяння відтворенню ключових повідомлень

Державної митної служби України у публікаціях ЗМІ; органічне нарощування аудиторії на сторінках Державної митної служби України в соціальних мережах через розміщення новин; позитивні зміни в результатах опитувань/досліджень стосовно роботи Державної митної служби України як серед широких кіл суспільства, так і представників ділових та професійних об'єднань [19].

Висновки. Беручи до уваги увесь загал вищенаведених тез та враховуючи при цьому реалії сьогодення, можемо констатувати, що ключова відмінність цифрового розвитку, цифрової трансформації та цифровізації зводиться не лише до використання цифрових та інформаційно-комунікативних комп'ютерних технологій, які властиві також інформаційній парадигмі розвитку, а й до докорінного перетворення усіх сфер розгортання управлінських процесів на базі новітніх цифрових технологій. Як релевантний наслідок новацій – в Україні почала формуватися нова кіберфізична система, в якій усі елементи та учасники, безперервно взаємодіючи між собою, забезпечують постійну оптимізацію інтегрованої ІТ-системи. При цьому, основними напрямками цифрового розвитку, цифрової трансформації та цифровізації Державної митної служби України та її територіальних підрозділів стали уніфікація та стандартизація автоматизованих систем шляхом створення багатофункціональної централізованої інтегрованої автоматизованої системи, складовими якої є такі інформаційні підсистеми: Єдиний державний інформаційний веб-портал «Єдине вікно для міжнародної торгівлі»; «програмно-інформаційний комплекс «Автоматизована Система митного оформлення. Центральний компонент»; програмно-інформаційний комплекс «Автоматизована Система управління ризиками. Центральний компонент»; електронна транзитна система NCTS; програмно-інформаційний комплекс «Автоматизована система митного аудиту. Центральний компонент». При цьому, супутніми завданнями, яких спрямовано на досягнення стратегічних цілей є: уніфікація підходів до збору, оброблення та обміну інформації всередині та за межами Державної митної служби України шляхом

систематизації та мінімізації кількості довідників в автоматизованих системах (Master Data Management); залучення до процесу модернізації інформаційних та інформаційно-комунікаційних систем фахівців функціональних підрозділів та їх керівників, які формують політику надання відповідних митних сервісів; створення групи моніторингу та координації впровадження проектів для забезпечення швидких та всебічних узгоджень між процесами та автоматизованими системами; створення єдиного сховища даних Державної митної служби України з подальшою інтеграцією з іншими державними інформаційними ресурсами, зокрема, державними реєстрами, поступове включення до приватної хмари системи управління державними фінансами.

Таким чином, можемо говорити про відносну готовність України до швидкої гармонізації митних сервісів у відповідності до Європейського законодавства, навіть в умовах воєнного стану та післявоєнний період. У той же час, одним з головних завдань, зумовленим інтенсифікацією заходів щодо підготовки інтеграції України до Європейського Союзу, є здатність саме Державної митної служби України до швидкої трансформації процесів. Адже важливо забезпечити високий темп впровадження нових рішень, що, у свою чергу, вимагає нових уніфікованих підходів до архітектури ІТ-процесів, збалансованого підходу до кадрового та фінансового забезпечення усіх ланок виконання трансформаційних проектів – від аналізу та оптимізації операційних процесів, управління проектами та ресурсами, до принципів уніфікації ІТ-рішень та створення нової гнучкої та надійної інформаційно-комунікаційної інфраструктури.

Разом із тим, на теперішній час у Державній митній службі України та її територіальних підрозділах утворено значну кількість різнофор-

матних інформаційних баз даних, картотек та дрібних обчислювальних міні-центрів (серверних приміщень), що значно ускладнює систематизацію, зберігання та аналітичну обробку інформації. Як наслідок, відсутня можливість у формуванні достовірних статистичних відомостей щодо ефективності реалізації завдань, віднесених до сфер їх відповідальності, що, у свою чергу, унеможлиблює як належне перспективне прогнозування, так і оперативне прийняття дієвих управлінських рішень.

Підсумовуючи, відзначимо, що тенденції світового розвитку в умовах цифровізації встановлюють все нові завдання щодо забезпечення функціонування сучасних, доступних, керованих і кібербезпечних електронних інформаційних систем, які працюють відповідно до ключових принципів ефективності інформаційного забезпечення митної справи. При цьому, в умовах цифрової стратегії розвитку суспільства, подальше впровадження процесів цифрового розвитку, цифрової трансформації та цифровізації Державної митної служби України та її територіальних підрозділів відповідно до європейських та міжнародних вимог, на наше переконання, має здійснюватися одночасно як у технологічному (забезпечення належного рівня розвитку інформаційних систем, їх технічних, технологічних, безпекових, сертифікаційних і стандартизованих характеристик), інституційному (формування належного законодавчого, нормативно-правового та методологічного забезпечення, адекватного міжнародним вимогам до інформаційних систем у сфері обробки, аналізу та систематизації інформації у митній справі), так і в інфраструктурному (інформаційні продукти, які забезпечують належний обмін інформацією як між інформаційними базами митних органів України, суб'єктів ЗЕД, так і міжнародними учасниками) напрямках.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Господарський процесуальний кодекс України : Закон України від 06.11.1991 р. № 1798-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> (дата звернення 01.06.2023 р.)
2. Деякі питання експлуатації автоматизованої системи митного оформлення «Центр» Єдиної автоматизованої інформаційної системи митних органів: наказ Державної митної служби України від 29.05.2023 р. № 228.
3. Деякі питання пропуску гуманітарної допомоги через митний кордон України в умовах воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 01.03.2022 р. № 174. *Офіційний вісник України*. 2022. № 25. Ст. 1259.

4. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 р. № 2747-ІУ. URL: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>
5. Конвенція про процедуру спільного транзиту : Конвенція, Міжнародний документ від 20.05.1987 р. *Офіційний вісник України*. 2022. № 80. Ст. 4912.
6. Конвенція про спрощення формальностей у торгівлі товарами: Конвенція, Міжнародний документ від 20.05.1987 р. *Офіційний вісник України*. 2022. № 80. Ст. 4913.
7. Митний кодекс України: Закон України від 13.03.2012 р. № 4495-УІ. *Урядовий кур'єр*. 2012. № 86, № 87.
8. Питання, пов'язані із застосуванням митних декларацій : Постанова Кабінету Міністрів України від 21.05.2012 р. № 450. *Офіційний вісник України*. 2012. № 40. Ст. 1545.
9. Про введення в дослідну експлуатацію автоматизованої системи «Автоматизована система управління ризиками» : наказ Державної митної служби України від 17.02.2021 р. № 104.
10. Про введення в дослідну експлуатацію автоматизованої системи «Автоматизована система митного оформлення» : наказ Державної митної служби України від 16.02.2021 р. № 99. (втратив чинність).
11. Про введення в дослідну експлуатацію інтерфейсу доступу до знеособленої інформації для статистичних цілей та інформації щодо конкретних експортно-імпортних операцій: наказ Державної митної служби України від 27.05.2021 р. № 371.
12. Про введення в дослідну експлуатацію модуля «Реєстр податкових повідомлень-рішень «Єдиної автоматизованої інформаційної системи» : наказ Державної митної служби України від 30.10.2022 р. № 471.
13. Про введення в дослідну експлуатацію програмного продукту «Єдиний державний інформаційний веб-портал «Єдине вікно для міжнародної торгівлі»» : наказ Державної митної служби України від 16.02.2021 р. № 100.
14. Про введення в дослідну експлуатацію програмно-інформаційного комплексу «Реєстр митних брокерів «Єдиної автоматизованої інформаційної системи Державної митної служби України» : наказ Державної митної служби України від 11.02.2022 р. № 88.
15. Про введення в дослідну та постійну експлуатацію програмно-інформаційного комплексу «Інспектор–2006» : наказ Державної митної служби України від 25.01.2007 р. № 48.
16. Про введення в постійну експлуатацію програмно-інформаційного комплексу «Інформаційно-пошукова система обробки та аналізу цінової інформації при визначенні митної вартості товарів, що переміщуються через митний кордон України» : наказ Державної митної служби України від 15.06.2010 р. № 634.
17. Про внесення змін до Митного кодексу України та інших законів України щодо деяких питань виконання глави 5 розділу IV Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами- членами, з іншої сторони : Закон України від 15.08.2022 року № 2510-ІХ. *Офіційний вісник України*. 2022. № 71. Ст. 4290.
18. Про електронні довірчі послуги : Закон України від 05.10.2017 р. № 2155-УШ. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 45. Ст. 400.
19. Про затвердження Комунікаційної стратегії Державної митної служби України : наказ Державної митної служби України від 28.12.2022 р. № 569.
20. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо роботи посадових осіб митних органів з аналізу, виявлення та оцінки ризиків при здійсненні контролю правильності визначення митної вартості товарів, які переміщуються через митний кордон України : наказ Державної митної служби України від 01.07.2021 р. № 476.
21. Про затвердження Положення про Єдину автоматизовану інформаційну систему Держмитслужби України: Наказ Держмитслужби України від 04.11.2010 р. № 1341. *Митна газета*. 2010. № 23. Стор. 9.
22. Про затвердження Положення про інтерфейс доступу до знеособленої інформації для статистичних цілей та інформації щодо конкретних експортно-імпортних операцій : наказ Державної митної служби України від 28.05.2021 р. № 397.
23. Про затвердження Положення про модуль управлінської аналітики : наказ Державної митної служби України від 28.05.2021 р. № 398.
24. Про затвердження Положення про порядок використання електронної пошти Державної митної служби України з доступом до мережі Інтернет : наказ Державної митної служби України від 20.01.2020 р. № 13.

25. Про затвердження Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи : рішення Вищої ради правосуддя від 17.08.2021 р. № 1845/0/15-21. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1845910-21#Text> (дата звернення 01.06.2023 р.)

26. Про затвердження Порядку виконання митних формальностей при здійсненні митного оформлення товарів із застосуванням митної декларації на бланку єдиного адміністративного документа : наказ Міністерства фінансів України від 30.05.2012 р. № 631. *Офіційний вісник України*. 2012. № 64. Ст. 2627.

27. Про затвердження Порядку заповнення митних декларацій на бланку єдиного адміністративного документа : наказ Міністерства фінансів України від 30.05.2012 р. № 651. *Офіційний вісник України*. 2012. № 64. Ст. 2629.

28. Про затвердження Порядку застосування автоматизованої системи аналізу та управління ризиками під час митного контролю та митного оформлення товарів із застосуванням вантажної митної декларації : наказ Державної митної служби України від 13.12.2010 р. № 1467. *Офіційний вісник України*. 2011. № 12. Ст. 533 (втратив чинність).

29. Про затвердження Порядку здійснення аналізу та оцінки ризиків, розроблення і реалізації заходів з управління ризиками для визначення форм та обсягів митного контролю: наказ Міністерства фінансів України від 31.07.2015 р. № 684. *Офіційний вісник України*. 2015. № 70. Ст. 2323.

30. Про затвердження Порядку надання та оприлюднення знеособленої зведеної інформації для статистичних цілей, знеособленої аналітичної інформації, знеособленої інформації щодо конкретних експортно-імпортних операцій та іншої інформації з питань митної справи та внесення змін до Положення про набори даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних : постанова Кабінету Міністрів України від 12.05.2021 р. № 462. *Офіційний вісник України*. 2021. № 40. Ст. 2375.

31. Про Концепцію інтегрування системоутворюючих компонентів технічних та спеціальних засобів митного контролю з автоматизованою системою митного оформлення Держмитслужби України : наказ Державної митної служби України від 28.03.2012 р. № 191. *Митна газета*. 2012. № 8. Стор. 11.

32. Про можливість використання Аналітично-правової системи ZakonOnline : лист Державної митної служби України від 24.02.2023 р. № 10/10-05/7/50.

33. Про особливості визначення ризику розкриття конфіденційної інформації та здійснення заходів знеособлення зведеної інформації для статистичних цілей, аналітичної інформації, інформації щодо конкретних експортно-імпортних операцій, інформації щодо загальних питань роботи митного органу та інформації, яка стосується правопорушень : наказ Державної митної служби України від 10.06.2021 р. № 433.

34. Про реалізацію рішення Комітету з управління інформаційними технологіями у системі управління державними фінансами : наказ Міністерства фінансів України від 15.12.2022 р. № 435.

35. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 липня 2021 року «Про Стратегію зовнішньополітичної діяльності України» : Указ Президента України від 26.08.2021 р. № 448/2021. *Офіційний вісник України*. 2021. № 70. Ст. 4418.

36. Про створення автоматизованої системи митного оформлення : наказ Державної митної служби України від 08.02.2021 р. № 83.

37. Про створення автоматизованої системи управління ризиками : наказ Державної митної служби України від 08.02.2021 р. № 82.

38. Про створення єдиного державного інформаційного веб-порталу «Єдине вікно для міжнародної торгівлі» : наказ Державної митної служби України від 08.02.2021 р. № 88.

39. Про схвалення Концепції створення багатофункціональної комплексної системи «Електронна митниця» : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.09.2008 р. № 1236-р. *Офіційний вісник України*. 2008. № 71. Ст. 2392.

40. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>.